

פרשת רצח ישראל קסטנר

ישראל (רודולף) קסטנר, ממנהיגי יהדות הונגריה בתקופת השואה, שימש בראשית שנות החמישים, לאחר עלותו ארצה, כדובר משרד המסחר התעשייה. בקיץ 1952 פרסם מלכיאל גרינוולד, קשיש ירושלמי תימהוני, עלונים בהם הואשם קסטנר בשיתוף-פעולה עם הנאצים בתקופת השואה; בהשתתפות-בעקיפין בהשמדתה של יהדות הונגריה בידי הנאצים; בהשתתפות בגזל רכוש יהודי ולאחר המלחמה, בסיוע לפושע-מלחמה נאצי. מכיוון שקסטנר היה עובד-מדינה החליט היועץ המשפטי לממשלה דאז, חיים כהן, להעמיד לדין את גרינוולד בגין הוצאת-דיבה.

פרקליטו של גרינוולד, עו"ד שמואל תמיר – לימים אישיות פוליטית בולטת ושר בממשלת ישראל – ניהל את הגנתו של גרינוולד בדרך שהפכה את קסטנר ממאשים למעמד של נאשם. ביוני 1955 הסתיים המשפט בזיכוי של גרינוולד ממרבית האישומים שהועלו נגדו – ובהכתמתו של קסטנר. בזיכרון הציבורי נחקק משפט אחד בפסק הדין שכתב שופט בית-המשפט המחוזי בירושלים, ד"ר בנימין הלוי: "קסטנר מכר את נשמתו לשטן".

בליל 3-4 מרס 1957, דקות ספורות לאחר חצות, כאשר הגיע לביתו בתל אביב נורה קסטנר ונפצע אנושות, ולאחר כשבועיים מת מפצעיו. היורה קפץ מג'יפ שחנה סמוך לבית. הוא ניגש לקסטנר שנעל את מכוניתו, שאל אותו האם הוא קסטנר, וכאשר השיב בחיוב שלף אקדח וירה בו. הכדור הראשון שנורה היה עקר, הקליע השני ננעץ בדלת המכונית, ואילו הקליע השלישי פגע בפלג גופו העליון של קסטנר, שניסה להימלט, ופצע אותו אנושות. היורה שב לג'יפ, שהסתלק במהירות מהמקום.

כשעה לאחר הירי החל "שירות הביטחון הכללי" במאמצים לפענוח ההתנקשות. הפעילות התמקדה בהתארגנות, שהונהגה על ידי 2 מיוצאי מחתרת לח"י: יוסף מנקס ויעקב חרותי, שאנשיה היו קשורים לתכנון מעשי רצח שונים, ולתוכניות

פעולה שונות נגד קסטנר. הנחת-העבודה הייתה כי מנקס מעורב אישית בהתנקשות.

עוד באותו לילה נעצרו מנקס ו-6 צעירים, שעל פי המידע המודיעיני השתייכו להתארגנות, ושתיאורם תאם את הפרטים שמסר קסטנר, בבית החולים בו אושפז, לגבי פרטי המתנקש.

לאחר חקירה קצרה שוחררו 5 מהעצורים, ובמעצר נותרו מנקס וזאב אקשטיין, שהאליבי שמסר לא היה מבוסס דיו. בהנחה שהיורה בקסטנר לא פעל בגפו נערכה בדיקה נוספת של המידע המודיעיני, ובין החשודים הפוטנציאליים הועלה שמו של דן שמר. שמר נעצר, אישר את היכרותו עם אקשטיין משירות צבאי משותף בצנחנים, ואת העובדה שנפגשו לאחרונה מספר פעמים.

בסיוע תיאור שמסרו עדי-ראיה, לגבי הג'יפ שחנה סמוך לביתו של קסטנר, איתרה המשטרה את הג'יפ, בו נמצאו האקדח ששימש את היורה, וכן טביעות אצבעות, שבבדיקה תאמו את טביעות-אצבעותיו של דן שמר.

ב-7 במרס הודה שמר בהשתתפות בהתנקשות כנהג, ומסר כי מי שירה בקסטנר היה זאב אקשטיין. הוא אף שיחזר בשטח את מסלול התנועה שלו ושל אקשטיין בליל ההתנקשות.

כדי להשפיע על אקשטיין להודות אף הוא, לקח החוקר את אקשטיין ל"סיבוב" בתל אביב, כשהוא מבטיח לו שלא יציג אף שאלה במהלך הנסיעה. החוקר נסע במסלול תנועתם של אקשטיין ושמר בליל ההתנקשות, הצביע על המקומות ותאר את הפעולות שנעשו בהן על ידי אקשטיין כפי שעלה בהודאתו של שמר. לקראת סיום הנסיעה התעכב החוקר ליד בית מגוריו של שמר, ואמר לאקשטיין: "כאן גר החבר שלך, אשר במו ידיך הפכת אותו לפושע".

אקשטיין לא אמר דבר, אך מאוחר יותר ביקש לשוב ולהיפגש עם החוקר ואמר לו: "שברת את לבי בהערתך ליד הבית של דן שמר". אקשטיין הודיע על רצונו להודות באשמה, וסיפר כי מנקס הוא שנתן לו את האקדח והתחמושת, ושידלו לבצע את ההתנקשות. בימים הבאים הוא שיחזר, ליד ביתו של קסטנר, את

מעשה ההתנקשות וכתב הודאה מפורטת: בהודאה זו גולל, שלב אחר שלב, את הדחתו בידי מנקס לביצוע ההתנקשות.

עם הודאתו של אקשטיין הוחלט להרחיב את מעגל-העצורים מקבוצת-מנקס-חרותי, לרבות מעצרו של חרותי עצמו. מספרם של העצורים הגיע לעשרים ויותר. כתוצאה מחקירותיהם נחשפו 2 מחסני-נשק חבויים של ההתארגנות.

ב-15 במרס 1957 מת קסטנר מפצעיו. אקשטיין, שמר ומנקס הואשמו, אפוא ברצח ובעבירות על הפקודה למניעת טרור: מנקס – במילוי תפקיד בהנהלת ארגון טרוריסטי, אקשטיין ושמר – בחברות בארגון טרור. בבית המשפט חזרו אקשטיין ושמר על הודאותיהם. מנקס – שנמנע משיתוף-פעולה עם חוקריו – כפר באשמה, והאשים את השרות בביצוע הרצח ובביום המשפט נגדו. אקשטיין הורשע כמבצע העיקרי של הרצח, ושמר – כמסייע. לגבי מנקס קבע בית המשפט כי שידל את אקשטיין לרצוח את קסטנר, וסיפק את כלי-הנשק ואת התחמושת לביצוע הרצח, ולפיכך הרשיעו כשותף, בשידול ובסיוע, לעבירת הרצח. על השלושה נגזר מאסר עולם: שלושתם קבלו חנינה ושחררו שחרור מוקדם מהכלא ב-1963.

בעקבות רצח קסטנר ובמהלך משפטם של הרוצחים נחשפה בציבור עובדת קיומו של "שירות הביטחון הכללי", שהייתה, עד אז, חסויה ואף הוכחשה. חשיפה זו הובילה לכינונו, לראשונה, של פיקוח פרלמנטרי על עבודת "השירות". לכידתם המהירה של יוזם הרצח ומבצעיו; הטיפול המשפטי בפרשה והעונשים שהוטלו על השלושה "שידרו" מסר חד-משמעי: קיומה של מחתרת אלימה במדינת ישראל הוא בלתי נסבל מבחינתן של הרשויות המופקדות על אכיפת-החוק. מסר זה חלחל לכל שכבות הציבור ופתח תקופה ממושכת שאופיינה בהעדר פעילות רדיקלית אינטנסיבית, מימין ומשמאל, וב"אפס מחתרות".